

mopohybu, autoregulácie, ktorý vyjadruje jednu zo základných charakteristík štruktúry, nie je absolútny. Samovývoj určitej štruktúry, jej vnútorný pohyb ovládaný princípmi autoregulácie, je vždy iba natoľko autonómny, nakoľko je samostatná sama štruktúra, nakoľko je začlenená do samovývinu širšej oblasti. A pokiaľ ide o otázku kvalitatívnych zmien daného javu, sú ony vždy podstatnou zmenou štruktúrnej jednoty a vnútorných väzieb javu, zmenou jeho dynamickej (genetickej, resp. historicko-genetickej) štruktúry.

Na tejto filozofickej osnove, ktorú sme tu stihli len najzbežnejšie naskicovať, rieši Macur vo svojej bohatej a podnetnej práci základné otázky systému práva a právnych odvetví.

Autor konštatuje, že základné a všeobecné otázky v oblasti práva možno naozaj vedecky skúmať a vysvetľovať iba vo vzťahu k hlbším a všeobecnejším funkčným vzťahom a zákonitostiam spoločenského života. Len s prihliadnutím na tieto základné súvislosti možno riešiť adekvátne otázky systému práva, jeho vnútornej diferenciácie a integrácie, postavenia jednotlivých právnych odvetví, ich povahy, vzájomného pôsobenia a ovplyvňovania, mechanizmu právneho regulova-

nia, štruktúry právnych vzťahov a pod. Podľa autorových slov socialistická spoločnosť ako kvalitatívne vyššia sústava podstatne zvyšuje mieru organizovanosti, vytvára diferencovanejšie a súčasne jednotnejšie spolunažívanie ľudí, ktoré využíva „samopohyb“ spoločenských subjektov na rôznych úrovniach sociálnej štruktúry, ale pri jeho podriadení zámernému a efektívnemu regulovaniu so zámerom socialistickej výstavby.

Právny poriadok socialistickej spoločnosti je vysoko integrovaný celostný útvar so značným stupňom vnútornej organizovanosti. Jeho štruktúra reaguje na vonkajšie sociálno-ekonomické impulzy rýchle a citlivo, ale svojzákonne, teda v súlade so svojimi imanentnými špecifickými zákonitostami.

Rozsiahla práca J. Macura, dekana brnianskej právnickej fakulty, je mimoriadne cenným teoretickým i metodologickým prínosom v problematike systému práva. Vychádza z konkrétnych skúseností vlastnej právnickej praxe, ako najmä aj z objavných prác modernej sovietskej právovedy. Pritom vyjadruje aj vysoké schopnosti autora skutočne tvorivo pristupovať k riešeniu otázok vytýčenej problematiky.

I. Hrušovský

PROBLÉM ZÁKONA V MARXISTICKEJ METODOLÓGII VIED

V. ČERNÍK, Problém zákona v marxistickej metodológii vied. Nakladateľstvo Pravda, Bratislava 1977, 394 s.

Koncepcie metodológie vied, ktoré nechcú stratiť kredit vedeckej metodológie, sa zhodujú v tom, že jedným z centrálnych pojmov je pojem zákona. Nie je to inak ani v práci V. Černíka. Centrálnu ideu tejto práce možno vyjadriť takto: autor sa cieľavedome usiluje naznačiť možnosti a spôsoby ako vybudovať metodológiu vied na kvalitatívne novom type zákona,

ktorý Marx nazýval imanentným zákonom. Z tohto hľadiska je práca venovaná najmä analýze imanentného zákona, jeho štruktúry a obsahu. I keď zákon má tvoriť Ariadninu niť, na ktorej konci je východisko z bludiska mnohých metodologických problémov, autor nedostal do daru kľbko, ktoré stačí len hodiť a kráčať za ním k cieľu. Opak je pravda. Ako metodológ

stál pred úlohou „popasovať sa“ s mnohými zložitými problémami, hľadať riešenie v spleti mnohých názorov a koncepcií, ktoré musel podrobiť kritickej marxistickej analýze. Kompasom mu boli v mnohých smeroch názory a myšlienky klasikov marxizmu-leninizmu, ktoré z metodologického hľadiska neboli pri riešení mnohých problémov v minulosti vždy náležite docenené.

Štruktúru práce tvoria tri logicky na seba nadväzujúce a vzájomne sa podmieňujúce časti, v ktorých sa autor sústredil na analýzu štyroch základných problémov: problém tvaru zákona, problém pravdivosti vedeckého zákona, problém výstavby explanančných teórií, problém slobody človeka. (s. 14) Prvé dve kapitoly prvej časti práce *Princíp nomickosti. Maxwellovo a Marxovo kritérium tvaru zákona* sú venované analýze zákona javu, faktúálneho zákona a idealizovaného zákona, ktorým historicky zodpovedajú príslušné metodologické koncepcie. Na zákone javu a faktúálnom zákone boli vybudované fenomenalistické (pozitivistické) typy [modely] metodológie vied. Na idealizovanom zákone je založený pokus o vybudovanie idealizačnej koncepcie metodológie vied. Autor presvedčivo ukázal, že pokus vybudovať metodológiu vied na faktúálnom zákone, ktorý sa chápe ako striktné všeobecný syntetický výrok, naráža v rámci tejto koncepcie na neriešiteľné problémy, ktoré zároveň ukazujú hranice danej metodologickej koncepcie. Východiskom analýzy zákona je pre autora uvedomenie si okolnosti, že štruktúra vedeckého zákona sa pokladá za „odvodenú a závislú od štruktúry jeho obsahu“. (s. 22) Z tohto hľadiska je faktúálny zákon výsledkom formálnej abstrakcie, t. j. abstrakcie od náhodných okolností miesta a času, v autorovej formulácii abstrakcie od začiatočných podmienok. Výsledkom, ktorý je fixo-

vaný v obsahu tohto typu zákona, je typ všeobecného vyjadrujúci niečo stále, opakujúce, zhodné v množine javov, procesov. Vo formulácii zákona sa to prejaví tým, že tam vystupujú predikáty vypovedajúce o pozorovateľných vlastnostiach alebo predikáty, ktoré sú s nimi porovnateľné. Ako hovorí autor, faktúálny zákon „nie je ešte pochopený ako podstatný vzťah“. (s. 28—29) Na faktúálnom type zákona je založený tzv. subsumpčný model explanácie (model Poppera-Hempela). Vysvetliť v zmysle tohto modelu individuálny jav znamená, že v predpoklade explanácie, explananse výstupu je aspoň jeden faktúálny zákon a špecifické začiatočné podmienky a že výrok opisujúci individuálny jav, explanandum, logicky vyplýva z výrokov vystupujúcich v explananse. Hovorí sa o deduktívnom modeli explanácie. Nie je dôležitá okolnosť, že sa odlišujú aj iné deduktívne modely explanácie. Podstatná je okolnosť, že v praxi explanácie abstrahujeme najčastejšie od individuálnych okolností prejavu zákona. Inak povedané, vysvetľujeme udalosť určitého druhu, nie skutočnú individuálnu udalosť. Treba súhlasiť s tým, že jav vysvetľujeme potiaľ, pokiaľ neprotirečí zákonu. „Protirečenie zákona a javu sa pritom nepostihuje.“ (s. 35) Absolutizácia tohto typu explanácie v spoločenských vedách vedie k vážnym metodologickým kontraverziám. Spory vyúsťujú z hľadiska tejto koncepcie do neriešiteľnej dichotómie fatalizmu a voluntarizmu. V Černík ukázal, že z hľadiska subsumpčného modelu explanácie, ktorého dôležitou tézou je tzv. téza pokrývajúceho zákona, t. j. že zákon musí platiť vždy a všade, treba odmietnuť existenciu väčšiny spoločenských zákonov, najmä vývinových zákonov, alebo ich stotožniť s nejakými „menej podarenými kauzálnymi zákonmi“. (s. 44) Nastáva deformácia genetickej explanácie, vývin sa vysvetľuje len von-

kajšími príčinami, alebo sa vývinová explanácia odmietne. Spomenuli sme, že metodológia vied vybudovaná na faktálnom type zákona nerieši problém teoretického vysvetlenia a vývinovej explanácie. Neriešená zostáva dichotómia zákona a podmienok, keď sa nezávislosť zákona od začiatočných podmienok absolutizuje na nezávislosť zákona od akýchkoľvek podmienok. Vo fenomenalistickej koncepcii zostáva neriešený problém zákona ako formy všeobecnosti. Fenomenalizmus neposkytuje kritériá pre odlíšenie zákona od abstraktnej formy všeobecnosti. Nerieši ani problém zákona ako formy nevyhnutnosti. Reálnu nevyhnutnosť redukuje na logickú nevyhnutnosť a odsúva problém reálnej nevyhnutnosti medzi pseudoproblémy. Najväčšie problémy má fenomenalizmus s riešením pravdivosti vedeckého zákona. V. Černík analyzoval deskriptivistickú, inštrumentalistickú a realistickú koncepciu pravdivosti zákona a správne ukázal, že tak ako ostatné antinómie fenomenalizmu, aj problém pravdivosti zákona možno riešiť na základe hlbších filozoficko-metodologických koncepcií.

Druhá kapitola je venovaná analýze pojmu idealizovaného zákona a metodologickej koncepcie, vedome budovanej na tomto type zákona. Podľa nášho názoru autor vecne a presvedčivo ukázal, že idealizačná koncepcia metodológie vied prekonáva v mnohých smeroch fenomenalistické (pozitivistické) koncepcie metodológie vied, umožňuje ich podrobiť kritickej analýze, no na druhej strane nevytvára ešte dostatočné predpoklady pre dôsledné riešenie všetkých antinómii a problémov fenomenalizmu.

Idealizovaný zákon je výsledkom procesu abstrakcie, ktorá sa v danej koncepcii nazýva idealizáciou. V procese idealizácie postupne abstrahujeme od určitých podmienok tým, že im pripisujeme hraničné hodnoty. Vo for-

mulácii zákona sa to prejaví vystupovaním idealizovaných predpokladov v antecedente daného zákona. Podmienky, od ktorých v procese idealizácie abstrahujeme, autor nazýva modifikačnými podmienkami. Začiatočné a modifikačné podmienky tvoria triedu druhotných podmienok. Idealizované zákony na rozdiel od faktálnych zákonov sa neprázdno spĺňajú nie skutočnými objektmi, ale idealizovanými objektmi, v koncepcii L. Nowaka idealizovanými typmi. Autor ukazuje na nesprávnu interpretáciu pojmu ideálneho typu u L. Nowaka. (s. 71—72) Ako príklad idealizovaného zákona autor uvádza explikáciu Galileiho zákona voľného pádu a L. Nowakov pokus o explikáciu Marxovho zákona hodnoty ako idealizovaného zákona. Ukázal, že: „*Podstata idealizovaného zákona spočíva v myšlienkovvej redukcii javovej formy objektu na jeho podstatu, resp. vo vyjadrení vzťahu jeho podstaty a formy.* Sama podstata sa však v danej rovine postihuje len ako *abstraktná totožnosť javov*, pretože jej *pôvod* tu ešte nie je známy.“ (s. 71) Možno povedať, že modifikačné podmienky sú podstatnejšie ako začiatočné podmienky, ich prípadné zohľadnenie umožňuje čiastočne riešiť rozpor medzi idealizovaným zákonom a skutočnosťou. Avšak ani idealizácia ako rozvinutejší typ abstrakcie neprekračuje hranice formálnej abstrakcie, nemá kvalitu dialektickej abstrakcie. Z tohto hľadiska V. Černík správne odmieta stotožnenie metódy idealizácie s Marxovou metódou abstrakcie a ukazuje, že treba prekonať idealizáciu a pochopiť ju ako nevyhnutný moment kvalitatívne odlišného procesu dialektickej abstrakcie. V tomto sa stanovisko V. Černíka zásadne odlišuje od názoru nielen L. Nowaka, ale aj tých, ktorí úplne odmietajú metódu idealizácie.

Metodologická koncepcia, ktorá ukázala na odlišnosť idealizovaného zá-

kona od faktuálneho zákona, čo je nepopierateľná zásluha tejto koncepcie, sa pokúsila budovať na tomto type zákona aj iné metodologické postupy, najmä metódu explanácie, ktorú pochopila ako explanáciu stupňovitou konkretizáciou idealizovaného zákona, explicitne vyjadrujúcou myšlienku sprostredkovanosti medzi podstatou a jej prejavom. Podstata explanácie na základe stupňovitej konkretizácie spočíva v tom, že medzi predpokladmi explanácie musí byť aspoň jeden idealizovaný zákon. Konkretizácia spočíva v postupnom rušení idealizovaných predpokladov a v zohľadnení vplyvu modifikačnej podmienky v konzekvente formulácie zákona. Účinok modifikujúcej podmienky sa vyjadri v tzv. zásade koordinácie. Konkretizáciou idealizovaného zákona získame idealizovaný zákon nižšieho stupňa, ktorý možno odvodiť z idealizovaného zákona vyššieho stupňa a princípu koordinácie. (s. 82) Autor analyzuje dva druhy konkretizácie — striktnú a aproximatívnu. Explanácia stupňovitou konkretizáciou zahŕňa subsumpčný model explanácie ako svoj moment, svoju poslednú časť. Procedúru konkretizácie V. Černík ilustruje na konkretizácii zákona pádu a zákona hodnoty. V súčasnosti je metóda idealizácie i konkretizácie predmetom živej diskusie. Možno súhlasiť s názorom V. Černíka, že konkretizácia je dôležitým článkom, umožňujúcim explikovať pojem sprostredkovanosti zákona a jeho prejavu, a tiež s názorom, že nie je možné Marxovu metódu postupu od abstraktného ku konkrétnemu stotožňovať s metódou idealizácie a konkretizácie.

Veľmi závažným problémom, ktorý V. Černík úspešne rieši, je problém historizmu idealizačných teórií. Ukázal, že sám pojem historizmu ako princípu konštrukcie idealizovaných teórií nevystihuje podstatu marxistického historizmu, že v rámci idealizačnej

metodologickej koncepcie sa nedá „vyjadriť historický prechod od jednej idealizovanej teórie k druhej, a teda ani premena jedného systému na kvalitatívne odlišný systém“. (s. 95) Správne zdôraznil, že i keď L. Nowak naráža na problém, že nestačí chápať princípu historizmu len ako pomocný prostriedok výstavby idealizovaných teórií, nie je schopný v rámci idealizačnej koncepcie dôsledne pochopiť princípu historizmu „ako samostatný všeobecný princípu, ktorý kladie dôležité obmedzenia na samu idealizáciu“. (s. 96) Interpretácia historizmu v rámci idealizačných teórií vedie k neprijateľným dôsledkom. (s. 96—97)

Záver prvej časti práce venoval autor explikácii Marxovho a Leninovho chápania imanentného zákona ako „vzťahu medzi podstatami“. (V. I. Lenin) Videli sme, že tak faktualný, ako aj idealizovaný zákon neumožňujú riešiť problém pôvodu, fungovania a zániku konkrétnych celkov. V. Černík ukázal, že zákon hodnoty má charakter imanentného zákona, ktorý je výsledkom dialektickej abstrakcie, ktorá v sebe zahŕňa abstrakciu od začiatočných podmienok, idealizáciu, ako aj analýzu imanentných podmienok. (s. 107, 108, 111, 112—113 atď.) O imanentnom zákone má význam hovoriť len vo vzťahu ku konkrétnemu celku, dialektickej totalite, t. j. celku, ktorý „reprodukuje svoje základné podmienky vlastnou vnútornou aktivitou“. (s. 116) V. Černík v tejto časti prirodzeným spôsobom rieši aj otázku, akým typom všeobecnosti je zákon, keď formuluje Marxov princípu imanentnej podmienosti zákona, ktorý ukazuje, že imanentný zákon je nezávislý od druhotných podmienok, (t. j. spĺňa Marxovho kritérium nomickosti) a zároveň je vždy a všade závislý od imanentných podmienok. Imanentný zákon z tohto hľadiska nie je typom „abstraktnej všeobecnosti“ (s. 124), ale for-

mou „konkrétnej všeobecnosti“. (s. 125, 126) Sám pojem imanentného zákona je úzko spojený s analýzou ďalších dôležitých pojmov ako jednoduchej a rozšírenej reprodukcie, ktoré umožňujú pochopiť imanentný zákon nielen ako cyklický alebo smerový zákon, ale ako formu zjednotenia cyklickosti a smerovosti, ako vývinový zákon, ako formu reálnej možnosti. Tento zákon sa vo svojej „čistej“ forme spĺňa ideálne stredným typom objektu. Zvláštnu pozornosť venuje analýze pojmu genetická štruktúra vyvinutých totalít, postavil závažný problém samovývinu štruktúr, ktorý sa usiloval riešiť a vyjadriť na základe rozšírenej reprodukcie imanentných podmienok organického celku, v procese ktorej vznikajú historické predpoklady nového celku, a na základe transformačného princípu, ktorý vyjadruje transformáciu obsahu starého organického systému na obsah nového organického systému. Autor zaujímavým spôsobom ukázal, že tento problém možno riešiť len „na základe dôsledného historizmu, t. j. historizmu postihujúceho fakt samej historickosti zákona“. (s. 146) Pozitívne riešenie tohto problému je dôležitým predpokladom pre kritiku filozofického štrukturalizmu.

Ukázali sme, že autor v prvej časti práce skúmal ontologický aspekt historizmu, ktorý vyústil do analýzy imanentného zákona a vývinu genetických štruktúr. Jadrom druhej časti práce je skúmanie gnozeologického aspektu historizmu, skúmanie historizmu ako dôležitého metodologického princípu utvárania explanačných a predikčných teórií, analýzy dvoch vzájomne sa dopĺňajúcich a podmieňajúcich metód — logickej a historickej metódy. Úvodom stručne analyzoval abstraktný historizmus, ktorý nerieši dichotómiu zákona a podmienok a ďalej formu dôsledného, konkrétneho, marxistického historizmu, ktorý

chápe historizmus samého zákona, rieši dichotómiu zákona a podmienok, čo umožňuje marxisticky riešiť sám proces tvorenia sa genetických štruktúr.

Analýze Marxovej logickej metódy (postupu od abstraktného ku konkrétnemu), ktorá je „spôsobom myšlienkového, teoretickej reprodukcie *vyvinutého konkrétneho celku*“ (s. 170), je venovaná štvrtá kapitola. Logická metóda je jednotou dvoch protikladných postupov: 1. postupu od zmyslovo konkrétneho k vedecky abstraktnému a 2. postupu od vedecky abstraktného k myšlienkovému konkrétnemu. Pri 1. postupe redukuje vyvinutý celok k „bunke“. Redukcia sa skladá z dvoch na seba nadväzujúcich krokov: a) od javu k podstate, kde zjavný pohyb skúmaného celku zredukujeme na podstatu (genetickú štruktúru) a po b) od podstaty k „bunke“, kde treba „*predbežne zredukovať túto genetickú štruktúru na jej zárodočnú formu*“ (s. 180), z ktorej sa historicky a logicky vyvinula. Pri 2. postupe, dedukcii (vývine) celku z jeho „bunky“, autor rozlišuje taktiež dva kroky: a) z „bunky“ sa vyvinie konkrétna podstata (konkrétna genetická štruktúra), ktorá tvorí predpoklad kroku, b) v ktorom postupujeme od podstaty k jej prejavu, „*z imanentného zákona... (z genetickej štruktúry) postupne vyvíjame ich vzájomné modifikácie, zvlášťne a individuálne formy ich prejavu*“. (s. 188) V. Černík zaujímavým spôsobom ukázal kvalitatívny rozdiel medzi explanáciou, stupňovitou konkretizáciou a explanáciou založenou na imanentnom zákone, ukázal, že konkretizácia „javí sa z hľadiska Marxovej logickej metódy len ako posledný článok v postupe od abstraktného ku konkrétnemu“. (s. 189) Explanácia na základe imanentného zákona umožňuje nielen teoreticky zdôvodniť idealizovaný zákon, ale vysvetliť sám proces tvorenia pod-

staty. Analýzu logickej metódy autor ilustruje na explikácii Marxovej logickej metódy použitej v *Kapitáli* (s. 193—201) a na analýze Bohrovho princípu korešpondencie. (s. 201—215)

Analýzou historickej metódy, ktorá tvorí obsah piatej kapitoly, autor dôsledne nadväzuje na analýzu logickej metódy. Obidve metódy chápe v súlade s Marxovým odkazom ako metódy teoretického myslenia. Chápanie historickej metódy ako samostatnej metódy teoretického myslenia umožnilo autorovi riešiť vzájomný vzťah logickej a historickej metódy, prekonať redukciu historickej metódy len na pomocnú metódu vo vzťahu k logickej metóde, ukázať vzájomnú podmienenosť týchto metód a pochopiť ich ako formy dialektickej metódy. (s. 228—232) Analyzoval problém typického v dejinách, rozdiel medzi ideálne stredným typom objektu a typickým objektom, vymedzil na základe pojmov reprodukcie a rozšírenej reprodukcie pojmu: vlastný čas organického systému, rytmus, čas fungovania a čas trvania systému. (s. 236—238)

Podobne ako logická metóda, aj historická metóda je chápaná ako jednota dvoch protikladných postupov: logickej retrospektívy a historickej genézy. Sama logická retrospektíva zachováva ešte postup v protismere skutočnému vývinu, ale prekonáva logicnú genézu, ktorá tvorí dôležitý predpoklad historickej metódy v tom, že prekračuje hranice daného celku tým, že analyzuje všeobecnejšie zákony a vzťahy vyvinutej štruktúry ako možné zákony historicky predchádzajúcich genetických štruktúr, konkrétnych totalít. Pri logickej retrospektíve postupujeme od vyvinutého celku k menej vyvinutému, pri historickej genéze postupujeme opačne, od historicky menej vyvinutých organických systémov k historicky vyvinutejším. Autor analyzuje historicky vznikajúce zákony, ktoré vyjadrujú „proces pre-

meny jedného celku na iný celok“. (s. 247) Vo vzťahu k logickej genéze, ktorá „skúma genézu vzťahov vnútri toho istého celku“ (s. 249), historická genéza „skúma genézu vzťahov v procese premeny jedného konkrétneho celku na druhý“. (s. 249)

Analýza problémov logickej a historickej metódy patrí medzi najzložitejšie, v mnohých smeroch originálne problémy a od čitateľa vyžadujú sústredenú a trpezlivosť. Ich správne pochopenie je však dôležité pre celkové preniknutie do mnohých problémov Marxovej dialektickej metódy.

Záver druhej časti práce je venovaný celému radu zaujímavých a základných problémov, ako sú: problém metodologického monizmu, podstaty človeka, opakovateľnosti v dejinách, chápania dejín ako prírodno-historického procesu, periodizácie dejín, vysvetlenia a predikcie v oblasti dejín ľudstva a najmä problému vysvetlenia politických dejín a dejín ideí. Nemôžeme sa podrobne zaoberať týmito otázkami, ale pri hodnotení tejto časti práce nie je možné vynechať dve okolnosti: 1. marxistické riešenie spomenutých problémov, ktoré autor podáva, tvorí spolu s doteraz riešenými problémami východisko pre budovanie marxistickej metodológie spoločenských vied a 2. základ dôslednej kritiky buržoázných koncepcií filozofie a metodológie vied.

Záverečná, tretia časť práce *Princíp praxe. Jednota podmienok a ľudskej činnosti* skúma spoločensko-praktické aspekty historizmu. Autor si za základnú úlohu postavil úlohu preskúmať obrátenie metódy, ktoré nastáva pri prechode od teórie k praxi, „postup, v ktorom sa človek začína odražať vo veci“. (s. 292) V tejto súvislosti autor podrobil analýze prakticky duchovnú formu myslenia, ktorú v súlade s Marxom považuje za jednu z foriem duchovnej produkcie, odlišnej od materiálnej produkcie. V pro-

cese prakticky duchovnej činnosti človek uskutočňuje ideálnu predstavu skutočnosti, mení teoretické poznatky na návod praktickej činnosti. Analýza tohto procesu vyúsťuje do podania schém prakticky duchovnej činnosti (zamýšľanej praxe) (s. 300) a schémy systému praxe (s. 301). „Systém praxe nevyhnutne zahrnuje ako predpoklad a bezprostredný moment zamýšľanú prax.“ (s. 301) Autor správne zdôraznil, že porovnanie praxe so zamýšľanou praxou (zamýšľaným cieľom) umožňuje riešiť problém efektívnosti praxe, vysvetliť proces formovania spoločensko-lidskej praktickej skúsenosti a má ďalší významný gnozeologický rozmer, tvorí predpoklad pre riešenie problému pravdivosti zákona.

Záver šiestej kapitoly autor venuje analýze metódy revolučno-practickej činnosti a problému skutočnej slobody. Jadro problému praktického vzťahu človeka k objektívnej zákonitosti správne vidí v riešení problému „*zhody v zmene podmienok a ľudskej činnosti*“ (s. 308) Ukazuje, že podstata marxistického riešenia tohto problému, ktoré je nezlučiteľné s fatalizmom a indeterministickým voluntarizmom, spočíva v pochopení skutočnosti, že objektívne podmienky determinujú ľudskú činnosť a že práve preto sa ľudská činnosť zameriava na ich premenu a požudštenie, resp. že vzťah podmienok a ľudskej činnosti má charakter dialektickej samodeterminácie. V procese dialektickej samodeterminácie v procese ľudskej činnosti, ktorá je vnútorným momentom samodeterminácie, sa menia podmienky činnosti z formy predpokladov na formu jej výsledkov. Formami tejto samodeterminácie sú imanentné zákony konkrétnych celkov. Výsledok tejto analýzy je koncentrovane vyjadrený vo formulácii schémy marxistického aktivizmu z hľadiska kategórie praxe. (s. 312) Obsah revolučno-practickej

činnosti sa nevyčerpáva pojmom spoločenskej samodeterminácie. „*Revolučne praktická činnosť spočíva vo vedomom praktickom pretváraní základných podmienok historicky konkrétnych celkov, v teoretickom a praktickom ovládaní ich rozšírenej reprodukcie...*“ (s. 315) Z tohto hľadiska základ skutočnej slobody človeka, nielen slobody ako poznanej nevyhnutnosti, spočíva „*v praktickom ovládaní prírodných a spoločenských zákonov*“ (s. 317)

Siedma kapitola je venovaná problému overovania pravdivosti zákona. V. Černík presvedčivo ukázal, že pochopenie významu praxe ako prekonania zmyslovosti len ako zmyslového nazerania a začlenenia kategórie praxe do metodológie vied implikuje dôležité zmeny v samom chápaní procesu overovania vedeckých zákonov a v chápaní predmetnej pravdivosti zákona atď. Autor formuloval dôležitú tézu overovania zákonov — odvodiť zo zákona schému praktickej činnosti a tým premeniť zákon na formu našej vedomej praktickej činnosti, čo umožňuje porovnať zákon „nielen s našou zmyslovou predstavou o objekte..., ale so skutočným objektom“ (s. 341) Prax tu vystupuje ako kritérium pravdivosti zákona. Na záver stručne načrtol problém vzájomnej podmienosti praxe a poznania, ktorý skúma ako reprodukčný cyklus praxe a poznania. Ukázal, že ak majú obidva cykly do seba zapadať, „*musia podliehať tým istým zákonom*“ (s. 350) Tu je jadro riešenia dôležitej úlohy vybudovať dialektiku ako logiku a teóriu poznania. V. Černík si v mnohých smeroch svojimi analýzami vytvoril predpoklad pre ďalšiu perspektívnu úlohu — skúmať kategóriálny systém dialektiky.

V práci sa v logickej následnosti rieši mnoho uzlových problémov marxistickej metodológie vied. Autor sa pri ich výbere riadil nielen svojimi

znalosťami súčasných tendencií metodológie vied vo svete, ale aj znalosťami živej problematiky v marxistickej filozofii a metodológii vied. Práca je výsledkom štúdia bohatej literatúry.

Najcennejší prínos práce vidíme v tom, že ukázala nové, originálne riešenie mnohých problémov a v mnohých smeroch rozširuje naše znalosti o problematike zákona a príbuzných problémoch. Celou knihou preniká úsilie autora riešiť problém zákona na princípe marxistického historizmu. Analyzoval postupne ontologický, gnozeologický a prakticko-politický aspekt marxistického historizmu. V literatúre bol po prvý raz tak celostne analyzovaný marxistický historizmus, najmä jeho prakticko-politický aspekt. Už v úvode recenzie sme spomenuli, že práca je pokusom naznačiť možnosť vybudovania metodológie vied na novom type zákona, imanentného zákona konkrétnych celkov, čo tiež považujeme za originálnu myšlienku. Po novom autor rieši aj problém vzťahu zákona a podmienok tým, že sformuloval Marxovo kritérium nomickosti. Tým, že uskutočnil analýzu imanentného zákona, otvoril si možnosť zaujímavu riešiť problém explanácie, urobiť v našej literatúre prvé kritické zhodnotenie metodologickej koncepcie poznaňskej školy. Svojou analýzou logickej a historickej metódy rozpracovanej Marxom v mnohom zaujímavým spôsobom rozšíril znalosti o týchto metódach. Jeho analýza historickej metódy je v literatúre metód najucelenejšia a zastáva názor o relatívnej samostatnosti tejto metódy. V poslednej časti práce analyzoval a podal schému prakticko-duchovnej činnosti, schému praxe, schému marxistického aktivizmu a za zvlášť cenné považujeme, že ukázal podstatu chápania revolučno-praktickej činnosti v marxizme ako základu pre skutočné riešenie slobody človeka. Treba súhlasíť s au-

torom, že najmä analýza prakticko-duchovnej činnosti (ale možno to rozšíriť i na ďalšie problémy tretej časti) poskytuje veľké možnosti. V závere autor zaujímavým spôsobom ukázal, k akým závažným dôsledkom vedie začlenenie kategórie praxe do metodológie vied, napr. v oblasti procedúr overovania atď.

Marxistické riešenie problémov je u autora organicky späté s kritikou riešenia týchto problémov v buržoáznej filozofii a metodológii vied. Marxistickým riešením problémov vedeckého zákona si autor vytvoril podmienky pre kritiku koncepcie zákona a explanácie v pozitivistickej filozofii vedy, kritiku idiografizmu a nomotetizmu, naturalizmu a antinaturalizmu. Marxistické riešenie problému historizmu mu umožnilo podrobiť kritike rôzne koncepcie abstraktného historizmu. Analýza Marxovej historickej metódy tvorí východisko pre kritickú analýzu chápania historickej metódy u Comta, Lamprechta, Diltheya, Droysena, Berlina, Walsha, Passmora, Schiedera a iných. Marxistická analýza štruktúrno-genetických postupov je pre autora predpokladom pre kritiku filozofického štrukturalizmu. Autor podrobil kritickej analýze revizionistické a buržoázne koncepcie praxe. Vo výpočte by sme mohli pokračovať. Dôležité je však to, že jeho kritika je zdôvodnená, vecná a presvedčivá.

Autor sa v priebehu celého výkladu usiluje o čistotu filozofického štýlu, o dôslednú marxistickú filozofickú a metodologickú terminológiu. Darí sa mu to aj tam, kde marxistická metodologická terminológia nie je dostatočne ustálená.

Práca je nesporne významným príspevkom k riešeniu zložitých problémov marxistickej metodológie vied a filozofie. Poskytuje dostatok materiálu a nových podnetov pre filozofov, metodológov, pre špeciálnych vedcov

interesujúcich sa o metodologické problémy vlastného odboru, ale aj

všetkých, ktorí prejavia hlbší záujem o danú problematiku.

Jozef Viceník

PODNETNÁ ETICKÁ PUBLIKÁCIA

G. I. BELJAKOVOVÁ, Profesionální etika. Horizont, Praha 1977, 90 strán.

Otázka formovania duchovného života socialistického človeka je v centre pozornosti mnohých spoločensko-vedných disciplín. Aj marxistická etika, ktorá si všíma predovšetkým morálnu stránku socialistického človeka, prispieva v posledných rokoch stále intenzívnejšie k riešeniu tejto problematiky. Je nepopierateľným faktom, že výchova pracujúcich k vysokej ideovosti a oddanosti komunizmu v duchu zásad komunistickej morálky sa stáva nevyhnutnou podmienkou výstavby socialistickej spoločnosti. Preto marxistická etika dôsledne analyzuje problematiku socialistickej morálnej orientácie, problematiku morálnych vzťahov, ktoré sa vytvárajú v socialistickej spoločnosti, skúma otázku socialistickej morálnych princípov, noriem, ideálov, atď. Okruh teoretických problémov spadajúcich do predmetu skúmania marxistickej etiky je veľmi široký, preto jej teoretická problematika je diferencovaná. Jedna oblasť jej problémov spadá do *profesionálnej etiky*, ktorá sa zaoberá štúdiom morálnych vzťahov vytvárajúcich sa v rôznych skupinách obyvateľstva a v pracovných kolektívoch. Náš čitateľ sa doteraz oboznamoval s otázkami profesionálnej etiky veľmi skromne, sporadicky a okrajovo na margo etických otázok vôbec. Preto treba privítať preklad pozoruhodnej a spoločensky aktuálnej štúdie sovietskej autorky Galiny Ivanovny Beljakovovej *Profesionální etika*, ktorá bola prvý raz vydaná pred dvoma rokmi v Moskve.

Rozsahom veľmi skromná, avšak obsahom v mnohom podnetná knižôč-

ka rieši otázku podstaty, obsahu a sociálnych funkcií tejto špecifickej etiko-filozofickej disciplíny, teoreticky osvetľuje špecifikum profesionálnych morálnych vzťahov, analyzuje otázku mravnej slobody človeka, ako aj otázku správnej orientácie pracovnej činnosti.

Už v úvodných poznámkach autorka zdôrazňuje základnú myšlienku svojej práce, ku ktorej sa v texte vždy znovu vracia, že len konkrétne-historický prístup k štúdiu morálky umožňuje poukázať na vplyv spoločenskej deľby práce na charakter morálnych vzťahov rôznych sociálnych skupín spoločnosti a objasniť vznik špecifickej formy morálnych vzťahov — vzťahov profesionálnych. „Profesionálne morálne vzťahy vznikli ako výsledok objektívneho prírodnohistorického procesu rozvoja spoločnosti a rozvíjania sa naďalej predovšetkým na tomto základe“, akcentuje autorka. (s. 12) Profesionálna etika, konštatuje Beljakovová ďalej, sa utvára na základe charakteristických väzieb a funkcií jednotlivých povolání alebo na základe charakteristických situácií, do ktorých sa ľudia pri plnení týchto funkcií dostávajú. Z marxistického hľadiska preto nemožno problematiku profesionálnej etiky objasniť bez toho, že by sa neprihliadalo k spoločenským vzťahom, k druhom spoločenskej deľby práce a k sociálnym záujmom a potrebám, ktoré sú v tej ktorej konkrétnej spoločenskej formácii. Až z tohto zorného uhla možno rozlíšiť marxistický a nemarxistický, buržoázno apologetický prístup k otázkam